

Melodické tóny

Jde o tóny obohacující průběh harmonie, většina z nich **nepatří do akordů a disonují s nimi** (průtah, průchod, střídavý tón, předjímka), **součástí akordu** je pouze následný akordický tón.

1. Průtah je melodický tón nastupující na **těžké době** a rozváděný na lehké době sekundovým krokem do tónu akordického. Jako neakordický tón je **disonancí**, a proto musí být předem připravován (stejnými postupy jako v případě septimy septakordů), předcházející tón se nazývá **tón přípravný**, následující pak **tón rozvodný**.

Diagram illustrating a melodic line with three tones: přípravný tón (preparatory tone), průtažný tón (passing tone), and rozvodný tón (resolving tone). The notation shows a treble clef with a 2/4 time signature. The bass line is labeled with 'S' and 'T 4 3'.

Rozlišujeme průtahy:

- **shora a zdola** – podle směru vedení průtažného tónu do tónu rozvodného.
- **jednoduchý, dvojitý, trojitý** (akordický) – rozlišení podle počtu současně vedených průtažných tónů (dle terminologie K. Janečka průtah sdružený).
- **diatonický, chromatický** – u diatonického jde o průtah doškálného tónu, u chromatického o tón alterovaný.
- **pravidelný, nepravidelný** – pravidelným průtahem rozumíme průtah na těžké době, nepravidelným na lehké době v taktu.
- **připravený, volně nastupující (volný)** – připravený průtah následuje po přípravném tónu, volně nastupující přichází bez přípravy
- **opuštěný** – průtah bez rozvodného tónu

Nejčastěji se průtah vyskytuje ve vrchních hlasech, pokud jej máme v basu, značí se v generálbasovém označení šikmou klesající čarou. Takový basový tón pak považujeme za notu průtažnou a harmonizujeme až následující basový tón.

Diagram illustrating various types of passing tones (průtahy) in a 2/4 time signature. The notation shows a treble clef and a bass clef. The bass line is labeled with various chord symbols and figures.

Průtah shora: T D⁴ 3

Průtah zdola: D T⁷ 8

Průtah jednoduchý: D⁶₅ T⁹ 8

Průtah dvojitý: D⁶₅ T¹¹ 10 8

Průtah trojitý (akordický): DS⁷ T⁹ 6 8 5 4 3

Průtah diatonický: D T⁹ 10

Průtah chromatický: D^{5#} T^{9#} 10

Průtah pravidelný: S T⁴ 3

Průtah nepravidelný: S T⁴ 3

Průtah připravený: D⁷ T⁴ 3

Průtah volný: D T⁴ 3

Průtah opuštěný: D¹³ T D¹³ 12 T

Pravidla:

Zdvojení rozvodného tónu, v akordu obsahujícím průtažný tón, je povoleno v případě, jde-li o základní tón akordu.

V jiných případech je ho možné použít tehdy, pokud není umístěn v hlasech nad průtažným tónem a pokud není vzdálen od průtažného tónu o sekundu tak, že by byl do něj průtažný tón rozváděn.

1. zdvojený rozvodný tón = základní tón akordu
 2. zdvojený rozvodný tón jiný než základní nevhodné (ale krásné)
 chybně chybně chybně

Průtahem lze odstranit paralelní kvinty, nesmí se však jednat o krajní hlasy.

V určitých případech bývá průtah zdržen v rozvodu sousedními tóny rozvodu nebo tóny akordickými.

Průtahy shora:

Průtahy u kvintakordů: 6-5, 4-3, 2-1 (pokud není zdvojena ani v téže výši ani v oktávě)

- sexta ke kvintě kvarta k tercii nóna k oktávě sekunda k primě chybně chybně

Průtahy u sextakordů: 7-6, 4-3, 9-8, 2-1 (opět bez zdvojení)

- septima k sextě kvarta k tercii nóna k oktávě sekunda k primě

Průtahy u kvartsextakordů: 7-6, 5-4, 9-8

- septima k sextě kvinta ke kvartě nóna k oktávě

Průtahy u septakordů: 6-5, 4-3, 9-8, 2-1 (postup 8-7 chápeme jako následnou septimu, protože oktáva je akordickým tónem a netvoří disonanci, o průtah jde pouze, je-li 8 postupující do 7 zmenšená).

sexta ke kvintě kvarta k tercii nóna k oktávě sekunda k primě

$D_6^7 \quad \bar{5}$ $D_4^7 \quad \bar{3}$ $D_9^7 \quad \bar{8}$ $\bar{D} \quad 7$ $VII^{8b} \quad 7b$

Průtahy u dominantního nónového akordu: 4-3, 6-5 (je-li D^9 upraven do pětihlasu), m.10-m.9

kvarta k tercii sexta ke kvintě malá decima k malé nóně

$D_4^9 \quad \bar{3}$ $D_6^9 \quad \bar{5}$ $D_{4\sharp}^{10b} \quad \bar{9b}$

Průtahy zdola:

Na rozdíl od průtahů shora bývají průtahy zdola nejčastěji půltónové, jde tedy v některých případech o tóny spadající už do oblasti chromatiky.

1. diatonický průtah 2. chromatický průtah

$T^7 \quad 8$ $T^{2\#} \quad 3$ $T^{4\#} \quad 5$

Je-li užít celotónový postup, nesmí znít současně s tónem o malou sekundu nižším. Hrozí-li tento případ, můžeme ho odstranit buď užitím dvojitého průtahu nebo zvýšením tónu do půltónové pozice.

1. chybně 2. dvojitý průtah 3. zvýšení průtažného tónu

$T^4 \quad 5$ $T^4_2 \quad 5_3$ $T^{4\#} \quad 5$

2. Průchod je melodický tón typicky ležící **na lehké době v taktu** a vyplňující stupňovitým postupem prostor **mezi dvěma akordickými tóny** (mohou být buď součástí jednoho akordu nebo patřit do dvou různých akordů). Intervalů větší než tercie jsou pak vyplňovány více průchodnými tóny.

1. průchod mezi tóny stejného akordu 2. průchod mezi tóny dvou různých akordů 3. více průchodných tónů

Rozlišujeme průchody:

- **stoupající a klesající** – odlišují se směrem postupu
- **jednoduchý, dvojitý, trojitý** – liší se počtem současně znějících průchodných tónů
- **diatonický, chromatický** – diatonický je zároveň doškálný, chromatický je tónem alterovaným
- **pravidelný, nepravidelný** – jde o umístění na určité době v taktu, pravidelný průchod leží na lehké, nepravidelný na těžké době (toto užití je velmi výjimečné).

1. průchod stoupající/klesající 2. průchod jednoduchý/dvojitý/trojitý

3. průchod diatonický/chromatický 4. průchod pravidelný/nepravidelný

Průchod v basu se značí v generálbasovém značení vodorovnou čarou, tuto notu považujeme za průchodnou.

Pravidla:

Rozvodný tón nezdvoujeme v těžce poloze, na rozdíl od průtahu však může být zdvojen i ve vyšším hlasu nad průchodem.

Paralelní kvinty jsou při užití průchodných tónů povoleny pouze tehdy, jsou-li součástí obou kvint melodickými tóny nebo je-li melodickým tónem alespoň jeden z tónů druhé kvinty. Pokud jsou oba tóny druhé kvinty akordickými tóny, je tento postup chybný.

1. průchod v basu 2. chybně 3. rozvodný tón zdvojený nad průchodem 4. správně 5. správně 6. chybně

T - T⁶ T T⁶ T T⁶ T D⁷ S VI II III

3. Střídavý tón – je melodický tón nastupující na **lehké době** a střídající akordický tón **vrchní nebo spodní sekundou**. Předcházející a následující tóny mohou být buď oba součástí stejného akordu nebo mohou patřit do dvou různých akordů.

1. tóny jednoho akordu 2. tóny dvou různých akordů

T⁵ 6 5 T⁵ 6 D T D⁹ 8

Rozlišujeme střídavé tóny:

- **vrchní a spodní** – odlišují se směrem postupu
- **jednoduchý, dvojitý, trojitý** – liší se počtem současně užívaných střídavých tónů
- **diatonický, chromatický** – diatonický je zároveň doškálný, chromatický je tónem alterovaným
- **pravidelný, nepravidelný** – jde o umístění na určité době v taktu, pravidelný střídavý tón leží na lehké, nepravidelný na těžké době
- **volně nastupující** – nastupuje na lehké době skočmo po jiném akordickém tónu, než který je jeho rozvodným tónem
- **opuštěný** – nastupuje podle pravidel, ale nevrací se k původnímu akordickému tónu, ale skáče k jinému akordickému tónu.

1. vrchní/spodní 2. jednoduchý/dvojitý/trojitý 3. diatonický/chromatický

T⁸ 9 8 T⁸ 7 8 T⁵ 6 5 T⁵ 6 5 3 4 3 T⁸ 7 8 5 6 5 3 4 3 T³ 2 3 T³ 2# 3

4. pravidelný/nepravidelný 5. volně nastupující 6. opuštěný

D T⁶ 5 D T⁶ 5 T 6 5 S T⁶ T T S

Pravidla:

Rozvodný tón opět nesmí být spojen ve stejné výši, může se však zdvojit v nižší poloze.

Paralelní kvinty vznikající použitím střídavého tónu jsou povoleny, pokud je střídavý tón součástí druhé kvinty. Jestliže je součástí kvinty první, je tento postup chybný.

1. chybně
zdvojení rozvodného tónu ve stejné výši
2. správně
zdvojení v nižší poloze
3. správně
střídavý tón součástí druhé kvinty
4. chybně

Nejčastější jsou vrchní střídavé tóny celotónové, spodní půltónové. Opuštěné a volně nastupující střídavé tóny jsou velmi oblíbené pro svou účinnost a zvukovou zajímavost.

4. Následný akordický tón – nastupuje na **lehké době v taktu** po některém jiném akordickém tónu a je **součástí stávajícího akordu**. Mezi melodické tóny je řazen, protože neplní funkci harmonickou, ale melodickou. Na rozdíl od tónu průtažného, průchodného a střídavého se souznějícím akordem nedisonuje a může se pohybovat mezi většími melodickými vzdálenostmi. Následné akordické tóny v basu se značí vodorovnou čarou pod notou, je možné užít i akordické tóny ve více hlasech.

1. následné akordické tóny
2. totéž v basu
3. ve více hlasech

Pravidla:

Při užítí následných akordických tónů je třeba zabránit vzniku chybných paralelních postupů, a to jak přízvučných kvint na těžkých dobách, tak následných oktáv na dobách lehkých. Méně, ale přesto chybné jsou rovněž následné kvinty.

1. chybné paralelní postupy
2. chybné následné oktávy
3. chybné následné kvinty

T S T⁶ II T⁶ II

5. Předjímka (anticipace) – tón, který zaznívá **ještě před nástupem akordu, jehož je součástí**. V momentě nástupu je tedy **disonancí**, která se stává po nástupu akordu **konsonancí**. Vyskytuje se především na **lehké době předposledního taktu skladby**.

- **jednoduchá, vícehlasá** – podle počtu předjímaných hlasů
- **opuštěná** – případ, kdy předjímka odskočí k jinému akordickému tónu (pozor, nastupuje-li stupňovitě a postupuje na jiný akordický tón, bývá pokládána za opuštěný střídavý tón).

1. jednoduchá 2. vícehlasá 3. opuštěná 4. opuštěný střídavý tón

D T D T D T D T D T

6. Prodleva – tón setrvávající v určitém hlasu zatímco se v ostatních hlasech mění harmonie. Nejčastějším případem je prodleva v basu, častá je i dudácká kvintová prodleva (příklad dvojité prodlevy) mezi basem a tenorem. Výjimečně se prodleva užívá v některém z vrchních hlasů. **Prodlevový tón** se střídavě stává tónem **akordickým a neakordickým**. Je-li neakordickým tónem, spatřujeme akord nad ním jako souzvuk, v němž jeden z tónů neznáme. Definovat se jej snažíme podle souvislostí s předchozím a následujícím akordem.

7. Ostinátní figura – je vícekrát opakovaná figura v některém z hlasů, v ostatních hlasech se mezitím proměňuje harmonie. Je-li ostinátní figura v basu, nazývá se ostinátní bas (basso ostinato), ve středních hlasech se vyskytuje zřídka.

8. Figurace – výzdoba hlasů pomocí melodických tónů, může probíhat v libovolném množství hlasů. Při užívání figurací je vhodné využívat tzv. komplementárního rytmu, tedy postupu, při němž se hlasy navzájem rytmicky doplňují.

Zadání číslovaný bas:

Řešení:

8

T D⁴ 3 VI D T⁶ II T⁶ S⁶ 5 D - T⁶ D⁶₄ T⁸ 7 S⁹ 8 D⁶ 5 VI - II⁶₆ 5 D⁸₆ 7 T⁴ 2 3

5

T S⁹₇ 8 D⁶₆ 5 T T² S⁶ T⁶₄ S¹¹₉ 10 8 D⁴₂ T⁶ D⁵₄ 6# T VII⁶ III VI⁷ 8 T ~ D⁶ S⁶ T⁶ S⁸ 7 D⁷₄ 3# T